

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πέμπτο τμήμα)

της 28ης Ιουνίου 2018*

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις – Διεθνής δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας – Κανονισμός (ΕΚ) 2201/2003 – Άρθρο 8, παράγραφος 1 – Συνήθης διαμονή του παιδιού – Βρέφος – Καθοριστικές περιστάσεις για τη διαπίστωση του τόπου συνήθους διαμονής»

Στην υπόθεση C-512/17,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής απόφασεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Sąd Rejonowy Poznań – Stare Miasto w Poznaniu (περιφερειακό πρωτοδικείο του Poznań – Stare Miasto, Πολωνία) με απόφαση της 16ης Αυγούστου 2017, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 22 Αυγούστου 2017, στο πλαίσιο της δίκης

HR

παρισταμένων των:

KO,

Prokuratura Rejonowa Poznań Stare Miasto w Poznaniu,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

συγκείμενο από τους J. L. da Cruz Vilaça (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, E. Levits, A. Borg Barthet, M. Berger και F. Biltgen, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: N. Wahl

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η HR, εκπροσωπούμενη από τον A. Kastelik-Smaza, adwokat,
- η KO, εκπροσωπούμενη από τον K. Obrębska-Czyż, adwokat,
- η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. Majczyna,
- η Τσεχική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους M. Smolek και J. Vlácil, καθώς και από την A. Kasalická,

* Γλώσσα διαδικασίας: η πολωνική.

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον M. Wilderspin και την D. Milanowska,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 8, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 2201/2003 του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2003, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας ο οποίος καταργεί τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1347/2000 (ΕΕ 2003, L 338, σ. 1).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαδικασίας που κίνησε η HR, σχετικής με αίτηση για τον καθορισμό των όρων ασκήσεως της γονικής μέριμνας της ανήλικης κόρης της.

Το νομικό πλαίσιο

Ο κανονισμός 2201/2003

- 3 Η αιτιολογική σκέψη 12 του κανονισμού 2201/2003 έχει ως εξής:

«Οι κανόνες αρμοδιότητας που θεσπίζονται δυνάμει του παρόντος κανονισμού περί γονικής μέριμνας επιλέγονται υπό το πρίσμα του συμφέροντος του παιδιού, ειδικότερα δε του κριτηρίου της εγγύτητας. Αυτό σημαίνει ότι κατά πρώτο λόγο θα πρέπει να είναι αρμόδια τα δικαστήρια του κράτους μέλους της συνήθους διαμονής του παιδιού, εκτός από ορισμένες περιπτώσεις μεταβολής της διαμονής του παιδιού ή ύστερα από συμφωνία μεταξύ των δικαιούχων της γονικής μέριμνας.»
- 4 Για τους σκοπούς του κανονισμού αυτού, το άρθρο 2, σημείο 9, ορίζει ότι το «δικαίωμα επιμέλειας» περιλαμβάνει «τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που αφορούν τη φροντίδα για το πρόσωπο του παιδιού, και ειδικότερα το δικαίωμα απόφασης καθορισμού του τόπου διαμονής του».
- 5 Το τμήμα 2, με τίτλο «Γονική μέριμνα», του κεφαλαίου II του εν λόγω κανονισμού, με τίτλο «Δικαιοδοσία», περιλαμβάνει τα άρθρα 8 έως 15 του ίδιου κανονισμού.
- 6 Το άρθρο 8 του κανονισμού 2201/2003, με τίτλο «Γενική δικαιοδοσία», προβλέπει τα εξής:

«1. Τα δικαστήρια κράτους μέλους έχουν δικαιοδοσία επί θεμάτων που αφορούν τη γονική μέριμνα παιδιού το οποίο έχει συνήθη διαμονή σε αυτό το κράτος μέλος κατά τη στιγμή της άσκησης της προσφυγής.

2. Η παράγραφος 1 δεν θίγει τις διατάξεις των άρθρων 9, 10 και 12.»
- 7 Το άρθρο 12 του κανονισμού αυτού, με τίτλο «Παρέκταση αρμοδιότητας», ορίζει στην παράγραφο 3 τα ακόλουθα:

«Τα δικαστήρια κράτους μέλους είναι επίσης αρμόδια σε θέματα γονικής μέριμνας σε διαδικασίες εκτός από αυτές που προβλέπονται στην παράγραφο 1, εφόσον

α) το παιδί έχει στενή σχέση με αυτό το κράτος μέλος, λόγω, ιδίως, του ότι ένας εκ των δικαιούχων της γονικής μέριμνας έχει τη συνήθη διαμονή του σε αυτό το κράτος μέλος ή το παιδί έχει την ιθαγένεια αυτού του κράτους μέλους,

και

β) η αρμοδιότητα των εν λόγω δικαστηρίων έχει γίνει ρητώς ή κατ' άλλον ανεπιφύλακτο τρόπο αποδεκτή από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη της διαδικασίας κατά την ημερομηνία που επελήφθη το δικαστήριο και η αρμοδιότητα είναι προς το συμφέρον του παιδιού.»

8 Κατά το άρθρο 15 του κανονισμού 2201/2003, με τίτλο «Παραπομπή σε δικαστήριο καταλληλότερο να εκδικάσει την υπόθεση»:

«1. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, τ[ο] δικαστήρι[ο] κράτους μέλους που έχ[ει] δικαιοδοσία ως προς την ουσία της υπόθεσης μπορεί, εάν κρίνει ότι δικαστήριο άλλου κράτους μέλους με το οποίο το παιδί έχει ιδιαίτερη σχέση είναι σε θέση να κρίνει καλύτερα την υπόθεση ή μέρος της υπόθεσης και εφόσον αυτό εξυπηρετεί το ύψιστο συμφέρον του παιδιού:

α) να αναστείλει την εκδίκαση της υποθέσεως ή μέρους αυτής και να καλέσει τα μέρη να προσφύγουν ενώπιον του δικαστηρίου αυτού του άλλου κράτους μέλους σύμφωνα με την παράγραφο 4, ή

β) να καλέσει δικαστήριο ενός άλλου κράτους μέλους να ασκήσει τη δικαιοδοσία του σύμφωνα με την παράγραφο 5.

[...]

3. Θεωρείται ότι το παιδί έχει στενό σύνδεσμο με ένα κράτος μέλος, κατά την έννοια της παραγράφου 1, εάν

[...]

γ) το παιδί έχει την ιθαγένεια αυτού του κράτους μέλους [...]

[...]».

Το πολωνικό δίκαιο

9 Σύμφωνα με τα άρθρα 579, 582 και 582¹, του *ustawa – Kodeks postępowania cywilnego* (νόμου περί του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας), της 17ης Νοεμβρίου 1964 (Dz.U. του 2016, θέση 1822), όπως εφαρμόζονταν στη διαφορά της κύριας δίκης (στο εξής: νόμος περί του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας), οι υποθέσεις που αφορούν την ανάθεση της γονικής μέριμνας, τη ρύθμιση των κρίσιμων για τα συμφέροντα του παιδιού ζητημάτων και το δικαίωμα επικοινωνίας με το παιδί εξετάζονται κατά την εκουσία δικαιοδοσία.

10 Κατά το άρθρο 1099, παράγραφος 1, του νόμου περί του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, το επιληφθέν δικαστήριο εξετάζει αυτεπαγγέλτως, σε κάθε στάδιο της δίκης, το ζήτημα της διεθνούς δικαιοδοσίας των πολωνικών δικαστηρίων. Σε περίπτωση ελλείψεως διεθνούς δικαιοδοσίας, απορρίπτει την αίτηση ως απαράδεκτη.

11 Κατά το άρθρο 386, παράγραφος 6, του νόμου περί του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, η νομική εκτίμηση και οι επισημάνσεις ως προς τη συνέχεια της διαδικασίας που περιέχονται στο σκεπτικό της αποφάσεως του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου δεσμεύουν τόσο το δικαστήριο, στο οποίο παραπέμφθηκε η υπόθεση, όσο και το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, κατά την εκ νέου εξέταση της

υποθέσεως. Δυνάμει του άρθρου 13, παράγραφος 2, του νόμου περί του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, η διάταξη αυτή εφαρμόζεται επίσης, κατ' αναλογίαν, στις υποθέσεις που υπάγονται στην εκουσία δικαιοδοσία.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 12 Η HR έχει πολωνική ιθαγένεια και κατοικεί από το έτος 2005 στις Βρυξέλλες (Βέλγιο), όπου εργάζεται, για αόριστο χρόνο, με την ιδιότητα της μονίμου υπαλλήλου της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ). Ο ΚΟ είναι Βέλγος υπήκοος, επίσης κάτοικος Βρυξελλών.
- 13 Οι HR και ΚΟ γνωρίστηκαν κατά τη διάρκεια του έτους 2013. Τον Ιούνιο του 2014 άρχισαν να συμβιών στις Βρυξέλλες. Στις 16 Απριλίου 2015, απέκτησαν, στην ίδια ως άνω πόλη, μία κόρη, την ΜΟ, η οποία έχει διπλή ιθαγένεια, πολωνική και βελγική. Από τη διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ότι αμφότεροι οι HR και ΚΟ είναι δικαιούχοι της γονικής μέριμνας της κόρης τους.
- 14 Μετά τη γέννηση της ΜΟ, η HR διέμεινε πολλές φορές μαζί της στην Πολωνία, με τη συγκατάθεση του ΚΟ, κατά τη διάρκεια της άδειας μητρότητας και, στη συνέχεια, των διακοπών και εορταστικών περιόδων, για χρονικά διαστήματα τα οποία ανέρχονταν, ορισμένες φορές, έως και σε τρεις μήνες. Κατά τη διάρκεια αυτών των διαμονών στην Πολωνία, η HR διέμενε μαζί με το παιδί στην οικία των γονέων της στην Przesieka (Πολωνία) ή σε κατοικία ευρισκόμενη στο Roznań (Πολωνία) και ανήκουσα στην κυριότητά της από το έτος 2013.
- 15 Οι HR και ΚΟ χώρισαν κατά τη διάρκεια του Αυγούστου του 2016 και, έκτοτε, ζουν χωριστά στις Βρυξέλλες. Η ΜΟ κατοικεί μαζί με την HR και, με τη συγκατάθεση της μητέρας, ο ΚΟ βλέπει την κόρη του μία φορά την εβδομάδα, το Σάββατο, από τις 10:00 έως τις 16:00. Ο πατέρας έχει διαμορφώσει στην κατοικία του ένα δωμάτιο για να τη φιλοξενεί. Περαιτέρω, οι γονείς προσέφυγαν σε διαδικασία διαμεσολαβήσεως προκειμένου να ρυθμίσουν το ζήτημα της γονικής μέριμνας της ΜΟ. Ωστόσο, η διαδικασία αυτή εγκαταλείφθηκε τον Νοέμβριο του 2016.
- 16 Η ΜΟ δεν πηγαίνει σε βρεφονηπιακό σταθμό ούτε σε νηπιαγωγείο. Η μητέρα της HR τη βοηθά στη φροντίδα του παιδιού σε καθημερινή βάση. Στο παρελθόν, η βοήθεια αυτή της παρέχόταν από παιδοκόμο πολωνικής καταγωγής. Οι HR και ΜΟ έχουν δηλωθεί ως κάτοικοι τόσο του Βελγίου όσο και της Πολωνίας. Η HR και η οικογένειά της επικοινωνούν με το παιδί στην πολωνική γλώσσα, ενώ ο ΚΟ απευθύνεται σε αυτό στη γαλλική γλώσσα. Η κόρη τους ομιλεί και κατανοεί κυρίως την πρώτη από τις γλώσσες αυτές.
- 17 Η HR επιθυμεί να εγκατασταθεί στην Πολωνία μαζί με την ΜΟ, πράγμα στο οποίο αντιτίθεται ο ΚΟ. Στο πλαίσιο αυτό, η HR άσκησε, στις 10 Οκτωβρίου 2016, αίτηση ενώπιον του Sąd Rejonowy Poznań-Stare Miasto w Poznaniu (περιφερειακού πρωτοδικείου του Poznań-Stare Miasto, Πολωνία) ζητώντας, αφενός, να καθοριστεί ως τόπος διαμονής της ΜΟ ο δικός της τόπος διαμονής, όποιος και αν είναι αυτός, και, αφετέρου, να οριστεί το δικαίωμα επικοινωνίας του ΚΟ.
- 18 Με διάταξη της 2ας Νοεμβρίου 2016, το Sąd Rejonowy Poznań-Stare Miasto w Poznaniu (περιφερειακό πρωτοδικείο του Poznań-Stare Miasto) απέρριψε την αίτηση λόγω ελλείψεως διεθνούς δικαιοδοσίας των πολωνικών δικαστηρίων για την εκδίκαση της υποθέσεως. Κατά το εν λόγω δικαστήριο, καθόσον η HR ζει και εργάζεται στις Βρυξέλλες και η ΜΟ ζει μαζί της, ο τόπος συνήθους διαμονής του παιδιού βρίσκεται στο Βέλγιο. Ως εκ τούτου, σύμφωνα με το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 2201/2003, τα βελγικά δικαστήρια έχουν διεθνή δικαιοδοσία να αποφανθούν ως προς τη γονική μέριμνα της ΜΟ. Το γεγονός ότι η HR επισκέπτεται συχνά την οικογένειά της στην Πολωνία μαζί με το παιδί και ότι είναι ιδιοκτήτρια κατοικίας σε αυτό το κράτος μέλος ουδόλως ανατρέπει το εν λόγω συμπέρασμα.

- 19 Στις 17 Νοεμβρίου 2016, η HR άσκησε έφεση κατά της διατάξεως αυτής ενώπιον του Sąd Okręgowy w Poznaniu (δευτεροβάθμιου δικαστηρίου του Ροζναή, Πολωνία). Επίσης, ο ΚΟ άσκησε, τον Φεβρουάριο του 2017, αίτηση αφορώσα τη γονική μέριμνα της ΜΟ ενώπιον δικαστηρίου των Βρυξελλών. Ωστόσο, το δικαστήριο των Βρυξελλών ανέστειλε την έκδοση αποφάσεως εν αναμονή της εκβάσεως της κινηθείσας ενώπιον των πολωνικών δικαστηρίων διαδικασίας.
- 20 Με διάταξη της 28ης Μαρτίου 2017, το Sąd Okręgowy w Poznaniu (δευτεροβάθμιο δικαστήριο του Ροζναή) εξαφάνισε τη διάταξη του Sąd Rejonowy Poznań-Stare Miasto w Poznaniu (περιφερειακού πρωτοδικείου του Ροζναή-Stare Miasto), κρίνοντας ότι τα πολωνικά δικαστήρια είχαν διεθνή δικαιοδοσία, βάσει του άρθρου 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 2201/2003, για την εκδίκαση της αιτήσεως της κύριας δίκης.
- 21 Συναφώς, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι, κατά την ημερομηνία υποβολής της εν λόγω αιτήσεως, η συνήθης διαμονή της ΜΟ βρισκόταν στην Πολωνία. Στο πλαίσιο αυτό, το εν λόγω δικαστήριο υπενθύμισε ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, ιδίως δε σύμφωνα με την απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2010, Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829), η συνήθης διαμονή του παιδιού αντιστοιχεί στον τόπο στον οποίο το παιδί έχει ενσωματωθεί σε ένα κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον. Εν προκειμένω, σύμφωνα με το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, η ΜΟ, ηλικίας 18 μηνών κατά την ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως της κύριας δίκης, δεν είχε ενταχθεί στο κοινωνικό περιβάλλον του Βελγίου, καθόσον δεν πήγαινε σε βρεφονηπιακό σταθμό ή νηπιαγωγείο και δεν είχε παιδοκόμο βελγικής ιθαγένειας, ενώ το μόνο σχετικό με το εν λόγω περιβάλλον πρόσωπο με το οποίο ερχόταν σε επαφή ήταν ο πατέρας της. Από τον Σεπτέμβριο του 2016, το οικογενειακό περιβάλλον της ΜΟ περιοριζόταν στη μητέρα της, η οποία έχει την επιμέλειά της σε καθημερινή βάση. Εν προκειμένω, η ΜΟ συνδέεται με την παράδοση και τον πολιτισμό της Πολωνίας μέσω της μητέρας της και της οικογένειας της μητέρας της, καθόσον είχε παιδοκόμο πολωνικής ιθαγένειας και εκφράζεται κυρίως στην πολωνική γλώσσα, έχει περάσει περιόδους διακοπών και εορτών καθώς και το μεγαλύτερο μέρος της άδειας μητρότητας της HR στην Πολωνία, όπου και βαπτίσθηκε.
- 22 Επιπλέον, κατά το ίδιο δικαστήριο, το γεγονός ότι η HR και ο ΚΟ δεν είναι παντρεμένοι και δεν έχουν αγοράσει κατοικία στις Βρυξέλλες αποδεικνύει ότι η πρώτη δεν έχει την πρόθεση να παραμείνει στο Βέλγιο για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο απ' όσο απαιτεί η επαγγελματική της δραστηριότητα. Αντιθέτως, η αγορά εκ μέρους της κατοικίας στο Ροζναή και οι συχνές και παρατεταμένες διαμονές της στην Πολωνία καθιστούν σαφές ότι έχει την πρόθεση να επιστρέψει για να ζήσει σε αυτό το κράτος μέλος.
- 23 Κατά τη διάρκεια του Απριλίου του 2017, η βελγική εισαγγελία εξέδωσε απόφαση απαγορεύσεως εξόδου από τη χώρα έναντι της ΜΟ για αόριστο χρόνο. Ωστόσο, η HR έλαβε την άδεια να διαμείνει με το παιδί στην Πολωνία από τις 11 Ιουλίου έως τις 12 Αυγούστου 2017.
- 24 Το Sąd Rejonowy Poznań-Stare Miasto w Poznaniu (περιφερειακό πρωτοδικείο του Ροζναή-Stare Miasto) έχει επιληφθεί εκ νέου της υποθέσεως της κύριας δίκης μετά την εξαφάνιση της αρχικής του διατάξεως. Εξάλλου, στις 19 Ιουνίου 2017, η HR υπέβαλε συμπληρωματική αίτηση ενώπιον του δικαστηρίου αυτού, ζητώντας να επιτραπεί η μετακίνηση της ΜΟ στην Πολωνία.
- 25 Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι, λαμβανομένης υπόψη της νομολογίας του Δικαστηρίου, ιδίως της αποφάσεως της 22ας Δεκεμβρίου 2010, Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829), δύο ερμηνείες της έννοιας της «συνήθους διαμονής» του παιδιού, κατά το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 2201/2003, είναι δυνατές σε υπόθεση όπως αυτή που εκκρεμεί ενώπιόν του.
- 26 Συγκεκριμένα, θα μπορούσε να προσδιοριστεί η συνήθης διαμονή βρέφους όπως η ΜΟ λαμβανομένων υπόψη μόνο των δεσμών ενσωματώσεως που οφείλονται στον γονέα που ασκεί πράγματι σε καθημερινή βάση την επιμέλεια. Υπό το πρίσμα αυτό, οι δεσμοί που διατηρεί το παιδί με το κράτος μέλος του οποίου ο εν λόγω γονέας έχει την ιθαγένεια, οι οποίοι αποδεικνύονται από το γεγονός ότι το παιδί διαμένει εκεί κατά τις περιόδους των εορτών και των αδειών του εν λόγω γονέα, ότι ο

παππούς και η γιαγιά και οι απώτεροι συγγενείς του παιδιού από την πλευρά του ίδιου γονέα κατοικούν στο κράτος αυτό, ότι το παιδί έχει βαπτισθεί εκεί και ότι εκφράζεται κυρίως στη γλώσσα του εν λόγω κράτους, είναι αποφασιστικής σημασίας.

27 Ωστόσο, και άλλες περιστάσεις θα μπορούσαν να ληφθούν υπόψη στον ίδιο βαθμό, ιδίως το γεγονός ότι το εν λόγω παιδί διαμένει σε καθημερινή βάση σε ένα συγκεκριμένο κράτος μέλος, ότι ο γονέας που έχει, στην πράξη, την επιμέλειά του ασκεί την επαγγελματική του δραστηριότητα στο κράτος αυτό, ότι το παιδί έχει εκεί ιατρική περίθαλψη και ότι ο άλλος γονέας, με τον οποίο το παιδί έχει τακτικές επαφές, είναι υπήκοος του εν λόγω κράτους μέλους και έχει σε αυτό τη συνήθη διαμονή του.

28 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Sąd Rejonowy Poznań-Stare Miasto w Poznaniu (περιφερειακό πρωτοδικείο του Poznań-Stare Miasto) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Πρέπει, υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως, το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού [2201/2003] να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι:

η συνήθης διαμονή ενός παιδιού 18 μηνών βρίσκεται στο κράτος μέλος στο οποίο το παιδί έχει ενσωματωθεί σε ορισμένο κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον, λαμβανομένων υπόψη των ακόλουθων περιστάσεων: της ιθαγένειας του γονέα που ασκεί σε καθημερινή βάση την επιμέλεια του παιδιού, του γεγονότος ότι αυτό εκφράζεται στην επίσημη γλώσσα του εν λόγω κράτους μέλους, του γεγονότος ότι εκεί βαπτίσθηκε και έχει διαμείνει στο κράτος αυτό για διαστήματα μη υπερβαίνοντα τους τρεις μήνες κατά τη διάρκεια των γονικών αδειών αυτού του γονέα και άλλων αδειών που αυτός έλαβε κατά τις περιόδους των εορτών, καθώς και των επαφών με την οικογένεια του εν λόγω γονέα,

όταν το παιδί διαμένει τον υπόλοιπο χρόνο με τον γονέα αυτόν σε άλλο κράτος μέλος, ο γονέας αυτός απασχολείται εκεί βάσει συμβάσεως εργασίας αορίστου χρόνου και το παιδί έχει εκεί τακτική, αλλά περιορισμένης διάρκειας, επαφή με τον άλλο γονέα και την οικογένειά του;

2) Πρέπει, προκειμένου να καθορισθεί βάσει του άρθρου 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 2201/2003 η συνήθης διαμονή του ηλικίας 18 μηνών παιδιού, το οποίο λόγω της ηλικίας του βρίσκεται σε καθημερινή βάση υπό την επιμέλεια ενός μόνον από τους γονείς του ενώ έχει τακτική, αλλά περιορισμένης διάρκειας, επαφή με τον άλλο γονέα, σε περίπτωση ελλείψεως συμφωνίας των γονέων ως προς την άσκηση της γονικής μέριμνας και το δικαίωμα επικοινωνίας με το παιδί, να λαμβάνονται εξίσου υπόψη, για την εκτίμηση της ενσωματώσεως του παιδιού σε ορισμένο κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον, οι δεσμοί που συνδέουν το παιδί με έκαστο των γονέων του ή πρέπει να λαμβάνονται περισσότερο υπόψη οι δεσμοί με τον γονέα που ασκεί την επιμέλεια σε καθημερινή βάση;»

Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

29 Το αιτούν δικαστήριο ζήτησε να εξεταστεί η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως με την επείγουσα προδικαστική διαδικασία του άρθρου 107 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου. Την 6η Σεπτεμβρίου 2017, το πέμπτο τμήμα αποφάσισε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να μην κάνει δεκτό το αίτημα αυτό.

30 Παρά ταύτα, στις 15 Νοεμβρίου 2017, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου αποφάσισε την εκδίκαση της υποθέσεως κατά προτεραιότητα, δυνάμει του άρθρου 53, παράγραφος 3, του εν λόγω Κανονισμού Διαδικασίας.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του παραδεκτού

- 31 Πρώτον, προκειμένου να αμφισβητήσει το παραδεκτό της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, η HR αμφισβητεί την έκθεση των πραγματικών περιστατικών στη διάταξη περί παραπομπής, η οποία, κατά την άποψή της, είναι ελλιπής και παραπλανητική. Σύμφωνα με την αιτούσα, με την ίδια τη διατύπωση των προδικαστικών ερωτημάτων, το αιτούν δικαστήριο υποβαθμίζει τη σημασία των υφιστάμενων δεσμών μεταξύ της ΜΟ και της Πολωνίας.
- 32 Συναφώς, αρκεί η υπόμνηση ότι, στο πλαίσιο της προβλεπόμενης από το άρθρο 267 ΣΛΕΕ διαδικασίας, η οποία στηρίζεται στη σαφή διάκριση των καθηκόντων μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, το Δικαστήριο είναι αποκλειστικώς αρμόδιο να αποφαινεται επί της ερμηνείας ή του κύρους των νομοθετημάτων της Ένωσης με βάση τα πραγματικά περιστατικά που του εκθέτει το εθνικό δικαστήριο. Τόσο η διαπίστωση όσο και η εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του εθνικού δικαστηρίου (βλ., υπό την έννοια αυτή, αποφάσεις της 3ης Σεπτεμβρίου 2015, Costea, C-110/14, EU:C:2015:538, σκέψη 13 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, καθώς και της 21ης Ιουλίου 2016, Argos Supply Trading, C-4/15, EU:C:2016:580, σκέψη 29 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 33 Κατά συνέπεια, δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο να επιλύσει τυχόν διαφωνίες σχετικές με τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως. Αντιθέτως, στο Δικαστήριο εναπόκειται να ερμηνεύσει τον κανονισμό 2201/2003 υπό το πρίσμα των παραδοχών του αιτούντος δικαστηρίου.
- 34 Δεύτερον, η HR αμφισβητεί την αναγκαιότητα των υπό εξέταση προδικαστικών ερωτημάτων. Συναφώς, αμφιβάλλει κατά πόσον η απάντηση του Δικαστηρίου όσον αφορά τη διεθνή δικαιοδοσία των πολωνικών δικαστηρίων είναι ακόμη χρήσιμη, λαμβανομένου υπόψη του χρονικού διαστήματος που έχει μεσολαβήσει από την υποβολή της αιτήσεως που αφορά τη γονική μέριμνα της ΜΟ. Κατά το στάδιο αυτό, θα ήταν προσφορότερη, προς το συμφέρον του παιδιού, η έκδοση αποφάσεως επί της ουσίας. Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο δεν διατηρεί, στην πραγματικότητα, οποιαδήποτε αμφιβολία ως προς την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης και ζητεί αποκλειστικώς να επιβεβαιώσει το Δικαστήριο εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών αντίθετη προς την εκτίμηση στην οποία προέβη το Sąd Okręgowy w Poznaniu (δευτεροβάθμιο δικαστήριο του Poznań), παρότι μια τέτοια εκτίμηση εκφεύγει της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου.
- 35 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, στο πλαίσιο της θεσπιζόμενης από το άρθρο 267 ΣΛΕΕ συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων, απόκειται αποκλειστικώς στα εθνικά δικαστήρια να εκτιμούν, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες κάθε υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα της προδικαστικής αποφάσεως προκειμένου να εκδώσουν τη δική τους απόφαση όσο και το πρόσφορο των ερωτημάτων που υποβάλλουν στο Δικαστήριο (απόφαση της 14ης Μαρτίου, Allianz Hungária Biztosító κ.λπ., C-32/11, EU:C:2013:160, σκέψη 19 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 36 Εξ αυτού έπεται ότι, εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο είναι το μόνο αρμόδιο να εκτιμήσει εάν, παρά τη διάταξη που εξέδωσε το Sąd Okręgowy w Poznaniu (δευτεροβάθμιο δικαστήριο του Poznań), διατηρεί, ως προς την ερμηνεία των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας που προβλέπει ο κανονισμός 2201/2003, αμφιβολίες οι οποίες καθιστούν αναγκαία την υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.
- 37 Υπό τις συνθήκες αυτές, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως είναι παραδεκτή.

Επί της ουσίας

- 38 Με τα δύο ερωτήματά του, τα οποία πρέπει να συνεξεταστούν, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, κατ' ουσίαν, ως προς την ερμηνεία της έννοιας «συνήθης διαμονή» του παιδιού, κατά το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 2201/2003 και, ειδικότερα, ως προς τα στοιχεία που καθιστούν δυνατό τον προσδιορισμό του τόπου της συνήθους διαμονής βρέφους, υπό περιστάσεις όπως αυτές της υποθέσεως της κύριας δίκης.
- 39 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά τη διάταξη αυτή, τα δικαστήρια κράτους μέλους έχουν διεθνή δικαιοδοσία επί θεμάτων που αφορούν τη γονική μέριμνα παιδιού το οποίο έχει συνήθη διαμονή σε αυτό το κράτος μέλος κατά τον χρόνο της ασκήσεως του ενδίκου βοηθήματος.
- 40 Καθόσον δεν ορίζεται στον κανονισμό αυτό η έννοια της «συνήθους διαμονής» του παιδιού ούτε γίνεται, συναφώς, παραπομπή στο δίκαιο των κρατών μελών, το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως κρίνει ότι πρόκειται για αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης, η οποία πρέπει να ερμηνεύεται λαμβανομένων υπόψη του πλαισίου στο οποίο εντάσσονται οι διατάξεις που τη μνημονεύουν και των σκοπών του κανονισμού 2201/2003, ιδίως δε του συναγόμενου από την αιτιολογική σκέψη 12, κατά την οποία οι κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας που θεσπίζονται με τον κανονισμό αυτόν έχουν διαμορφωθεί με γνώμονα το υπέρτερο συμφέρον του παιδιού και, ειδικότερα, το κριτήριο της εγγύτητας (αποφάσεις της 2ας Απριλίου 2009, Α, C-523/07, EU:C:2009:225, σκέψεις 31, 34 και 35· της 22ας Δεκεμβρίου 2010, Mercredi, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, σκέψεις 44 έως 46· της 9ης Οκτωβρίου 2014, C, C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268, σκέψη 50, καθώς και της 8ης Ιουνίου 2017, OL, C-111/17 PPU, EU:C:2017:436, σκέψη 40).
- 41 Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η συνήθης διαμονή του παιδιού πρέπει να προσδιορίζεται βάσει όλων των ιδιαίτερων πραγματικών περιστάσεων κάθε συγκεκριμένης περιπτώσεως. Εκτός της φυσικής παρουσίας του παιδιού εντός κράτους μέλους, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και άλλοι παράγοντες από τους οποίους να μπορεί να συναχθεί ότι η παρουσία αυτή ουδόλως έχει προσωρινό ή ευκαιριακό χαρακτήρα και ότι εκφράζει την σε κάποιο βαθμό ενσωμάτωση του παιδιού σε ένα κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον (βλ., υπό την έννοια αυτή, αποφάσεις της 2ας Απριλίου 2009, Α, C-523/07, EU:C:2009:225, σκέψεις 37 και 38· της 22ας Δεκεμβρίου 2010, Mercredi, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, σκέψεις 44, 47 έως 49, καθώς και της 8ης Ιουνίου 2017, OL, C-111/17 PPU, EU:C:2017:436, σκέψεις 42 και 43).
- 42 Από τη νομολογία αυτή προκύπτει ότι η συνήθης διαμονή του παιδιού, κατά την έννοια του κανονισμού 2201/2003, αντιστοιχεί στον τόπο στον οποίο βρίσκεται, στην πράξη, το κέντρο της ζωής του. Για τους σκοπούς του άρθρου 8, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού, το επιλαμβανόμενο δικαστήριο πρέπει να προσδιορίσει τον τόπο όπου βρισκόταν το κέντρο αυτό κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως που αφορά τη γονική μέριμνα του παιδιού.
- 43 Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει, γενικώς, να λαμβάνονται υπόψη παράγοντες όπως η διάρκεια, η κανονικότητα, οι συνθήκες και οι λόγοι της διαμονής του παιδιού επί του εδάφους των διαφόρων εμπλεκόμενων κρατών μελών, ο τόπος και οι συνθήκες φοιτήσεώς του, καθώς και οι οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις του παιδιού εντός των εν λόγω κρατών μελών (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 2ας Απριλίου 2009, Α, C-523/07, EU:C:2009:225, σκέψη 39).
- 44 Εξάλλου, όταν το παιδί δεν είναι σε σχολική ηλικία, κατά μείζονα δε λόγο όταν πρόκειται για βρέφος, οι περιστάσεις που συνδέονται με το πρόσωπο ή με τα πρόσωπα αναφοράς με τα οποία διαβιεί, τα οποία έχουν στην πράξη την επιμέλειά του και το φροντίζουν σε καθημερινή βάση –τα οποία είναι, κατά κανόνα, οι γονείς του– έχουν ιδιαίτερη σημασία για τον προσδιορισμό του τόπου στον οποίο βρίσκεται το κέντρο της ζωής του. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο έχει τονίσει ότι το περιβάλλον ενός παιδιού τέτοιας ηλικίας είναι κυρίως το οικογενειακό, το οποίο καθορίζεται από το πρόσωπο αυτό ή

τα πρόσωπα αυτά και ότι το παιδί εντάσσεται κατ' ανάγκη στο κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον του κύκλου από τον οποίο εξαρτάται (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2010, *Mercredi*, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, σκέψεις 53 έως 55).

- 45 Επομένως, όταν το βρέφος διαβιεί σε καθημερινή βάση με τους γονείς του, πρέπει, μεταξύ άλλων, να προσδιοριστεί ο τόπος στον οποίο οι γονείς του βρίσκονται κατά τρόπο σταθερό και είναι ενσωματωμένοι σε ένα κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον. Συναφώς, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη παράγοντες όπως η διάρκεια, η σταθερότητα, οι συνθήκες και οι λόγοι της διαμονής τους στο έδαφος των διαφόρων εμπλεκόμενων κρατών μελών καθώς και οι οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις που διατηρούν εκεί οι γονείς και το παιδί (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2010, *Mercredi*, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, σκέψεις 55 και 56).
- 46 Τέλος, η πρόθεση των γονέων να εγκατασταθούν μαζί με το παιδί σε ορισμένο κράτος μέλος, εφόσον εκδηλώνεται μέσω ορισμένων απτών μέτρων, μπορεί και αυτή να ληφθεί υπόψη για τον προσδιορισμό του τόπου της συνήθους διαμονής του (βλ. υπό την έννοια αυτή, αποφάσεις της 2ας Απριλίου 2009, A, C-523/07, EU:C:2009:225, σκέψη 40· της 9ης Οκτωβρίου 2014, C, C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268, σκέψη 52, και της 8ης Ιουνίου 2017, OL, C-111/17 PPU, EU:C:2017:436, σκέψη 46).
- 47 Κατόπιν της υπομνήσεως των γενικών αυτών εκτιμήσεων, από τη διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ότι, εν προκειμένω, η ΜΟ έχει γεννηθεί και κατοικούσε στις Βρυξέλλες με τους δύο γονείς της και ότι, κατά την ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως καθορισμού του τρόπου ασκήσεως της γονικής μέριμνας, μετά τον χωρισμό τους, εξακολουθούσε να ζει στις Βρυξέλλες στο σπίτι της HR, η οποία ασκεί, στην πράξη, την επιμέλεια του παιδιού. Από τη διάταξη αυτή προκύπτει επίσης ότι η HR, η οποία ζει εδώ και πολλά έτη στην ίδια πόλη, ασκεί εκεί επαγγελματική δραστηριότητα εντασσόμενη στο πλαίσιο σχέσεως εργασίας αορίστου χρόνου. Οι περιστάσεις αυτές καταδεικνύουν ότι, κατά τον χρόνο που επελήφθη το αιτούν δικαστήριο, η HR και το παιδί που εξαρτάται από αυτήν διέμεναν κατά τρόπο σταθερό στο βελγικό έδαφος. Επιπλέον, δεδομένων της διάρκειας, της σταθερότητας, των συνθηκών και των λόγων της, η διαμονή αυτή είναι, κατ' αρχήν, ενδεικτική ορισμένης ενσωματώσεως του εν λόγω γονέα σε κοινωνικό περιβάλλον από κοινού με το παιδί.
- 48 Εξάλλου, μολοντί είναι αληθές ότι, όταν οι γονείς του διαμένουν χωριστά, το οικογενειακό περιβάλλον του βρέφους καθορίζεται, σε μεγάλο βαθμό, από τον γονέα με τον οποίο διαβιεί σε καθημερινή βάση, εντούτοις και ο άλλος γονέας εντάσσεται επίσης στο περιβάλλον αυτό, υπό τον όρο ότι το παιδί εξακολουθεί να έχει τακτικές επαφές μαζί του. Έτσι, στο μέτρο που μια τέτοια σχέση υφίσταται, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη για τον προσδιορισμό του τόπου όπου βρίσκεται το κέντρο της ζωής του παιδιού.
- 49 Η βαρύτητα που πρέπει να αποδοθεί στη σχέση αυτή ποικίλλει ανάλογα με τις περιστάσεις κάθε συγκεκριμένης περιπτώσεως. Για τις ανάγκες υποθέσεως όπως αυτή της κύριας δίκης, αρκεί να τονιστεί ότι το γεγονός ότι το παιδί αρχικά κατοικούσε, στην πόλη όπου διαμένει συνήθως, μαζί και με τον άλλο γονέα, όπως επίσης και το γεγονός ότι ο γονέας αυτός συνεχίζει να διαμένει στην πόλη αυτή και να έχει εβδομαδιαίες επαφές με το παιδί καταδεικνύουν ότι το παιδί έχει ενσωματωθεί, στη συγκεκριμένη πόλη, σε οικογενειακό περιβάλλον που αποτελείται από τους δύο γονείς του.
- 50 Βεβαίως, από τη διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ωσαύτως ότι η ΜΟ διέμεινε αρκετές φορές, κατά καιρούς έως και τρεις μήνες, στην Πολωνία, κράτος μέλος από το οποίο κατάγεται η HR και όπου κατοικεί η οικογένειά της.
- 51 Ως προς το ζήτημα αυτό, έχει ωστόσο αποδειχθεί ότι η αιτία αυτών των διαμονών της ΜΟ στην Πολωνία ήταν οι άδειες της μητέρας της και οι εορταστικές περιόδους. Ωστόσο, πρέπει να διευκρινιστεί ότι τα διαστήματα διαμονής ενός παιδιού με τους γονείς του, κατά το παρελθόν, στο έδαφος κράτους μέλους στο πλαίσιο διακοπών αντιστοιχούν, κατ' αρχήν, σε έκτακτες και προσωρινές διακοπές της συνήθους πορείας της ζωής τους. Επομένως, τέτοια διαστήματα διαμονής δεν μπορούν, κατά κανόνα, να αποτελέσουν καθοριστικές περιστάσεις για την εκτίμηση του τόπου της συνήθους

διαμονής του παιδιού. Το γεγονός ότι, εν προκειμένω, αυτά τα διαστήματα διαμονής είχαν ενίοτε διάρκεια πολλών εβδομάδων, ή ακόμη και μερικών μηνών, δεν κλονίζει, αυτό καθεαυτό, τη λυσιτέλεια των ως άνω εκτιμήσεων.

- 52 Στο πλαίσιο αυτό, δεν έχει καθοριστική σημασία ούτε το γεγονός ότι η HR κατάγεται από το επίμαχο κράτος μέλος και ότι, ως εκ τούτου, το παιδί συνδέεται με τον πολιτισμό του εν λόγω κράτους –όπως αποδεικνύουν ειδικότερα η γλώσσα στην οποία εκφράζεται κατά κύριο λόγο και το γεγονός ότι έχει βαπτισθεί εκεί– και διατηρεί σχέσεις με τα μέλη της οικογένειάς του που κατοικούν στο εν λόγω κράτος.
- 53 Βεβαίως, όπως τόνισαν η HR και η Πολωνική Κυβέρνηση στις παρατηρήσεις τους, το Δικαστήριο έκρινε, με την απόφασή του της 22ας Δεκεμβρίου 2010, Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, σκέψη 55), ότι η γεωγραφική και οικογενειακή καταγωγή του γονέα που ασκεί την επιμέλεια του παιδιού μπορεί να ληφθεί υπόψη για να καθοριστεί η ενσωμάτωση του εν λόγω γονέα και, κατά συνέπεια, του παιδιού σε ένα κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον.
- 54 Ωστόσο, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 41 της παρούσας αποφάσεως, ο προσδιορισμός της συνήθους διαμονής του παιδιού, κατά την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 2201/2003, συνεπάγεται συνολική ανάλυση των περιστάσεων που προσιδιάζουν σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Ως εκ τούτου, οι ενδείξεις που παρέχονται στο πλαίσιο μιας υποθέσεως δεν μπορούν παρά μόνον με ιδιαίτερη προσοχή να εφαρμοστούν στο πλαίσιο άλλης υποθέσεως.
- 55 Συναφώς, στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2010, Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829), η B. Mercredi είχε εγκαταλείψει το Ηνωμένο Βασίλειο, όπου διέμενε προηγουμένως με την κόρη της, για τη νήσο Réunion (Γαλλία), ενώ η κόρη της ήταν μόλις δύο μηνών. Κατά τον χρόνο της μετακινήσεως αυτής, η B. Mercredi ήταν η μόνη στην οποία ανήκε το δικαίωμα επιμέλειας του παιδιού, κατά την έννοια του άρθρου 2, σημείο 9, του κανονισμού 2201/2003. Καθόσον, κατά την ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως στην υπόθεση αυτή, η μητέρα και η κόρη διέμεναν μόλις μερικές ημέρες στο επίμαχο νησί, έπρεπε να καθοριστεί αν τόπος της συνήθους διαμονής του παιδιού, κατά τον εν λόγω κανονισμό, συνέχιζε να είναι το Ηνωμένο Βασίλειο ή αν, λαμβανομένης υπόψη της γεωγραφικής μετακινήσεως, ως τέτοιος τόπος εθεωρείτο πλέον η Γαλλία. Στο πλαίσιο αυτό, οι περιστάσεις όπως το ότι η B. Mercredi καταγόταν από τη νήσο αυτή, ότι η οικογένειά της κατοικούσε ακόμη εκεί και ότι αυτή μιλούσε τη γαλλική γλώσσα αποτελούσαν ενδείξεις ικανές να αποδείξουν τη μόνιμη μετοίκησης της και, επομένως, τη μεταφορά του τόπου συνήθους διαμονής της κόρης της.
- 56 Αντιθέτως, σε περίπτωση όπως αυτή της υποθέσεως της κύριας δίκης, η γεωγραφική καταγωγή του γονέα που ασκεί, στην πράξη, την επιμέλεια του παιδιού και οι σχέσεις που το παιδί διατηρεί με την οικογένειά του στο οικείο κράτος μέλος δεν μπορούν να επισκιάσουν, για τους σκοπούς του καθορισμού του τόπου όπου βρίσκεται το κέντρο της ζωής του παιδιού, τις αντικειμενικές περιστάσεις από τις οποίες προκύπτει ότι διέμενε σε σταθερή βάση με τον γονέα αυτό σε άλλο κράτος μέλος κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως που αφορά τη γονική μέριμνα.
- 57 Επιπλέον, όσον αφορά τους πολιτιστικούς δεσμούς ενός παιδιού με το κράτος μέλος καταγωγής των γονέων του, αληθεύει ότι οι δεσμοί αυτοί μπορούν να αναδείξουν την ύπαρξη ορισμένης εγγύτητας μεταξύ του παιδιού και του εν λόγω κράτους μέλους, που αντιστοιχεί, κατ' ουσίαν, με τον δεσμό της ιθαγένειας. Οι γλωσσικές γνώσεις του παιδιού και η ιθαγένειά του μπορούν επίσης να συνιστούν, κατά περίπτωση, ένδειξη του τόπου της συνήθους διαμονής του (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 2ας Απριλίου 2009, A, C-523/07, EU:C:2009:225, σκέψη 39).
- 58 Ωστόσο, στον κανονισμό 2201/2003, ο νομοθέτης της Ένωσης προσέδωσε, όσον αφορά τη γονική μέριμνα, μικρή σημασία στις εκτιμήσεις αυτές. Ειδικότερα, δυνάμει του κανονισμού αυτού, η διεθνής δικαιοδοσία των δικαστηρίων του κράτους μέλους του οποίου το παιδί έχει την ιθαγένεια μπορεί να

υπερισχύει εκείνης των δικαστηρίων του κράτους μέλους της συνήθους διαμονής του μόνο υπό τις περιστάσεις και τις προϋποθέσεις που απαριθμούνται περιοριστικά στα άρθρα 12 και 15 του εν λόγω κανονισμού.

- 59 Η επιλογή αυτή στηρίζεται σε ορισμένη αντίληψη σχετικά με το υπέρτερο συμφέρον του παιδιού. Συγκεκριμένα, ο νομοθέτης της Ένωσης εκτιμά ότι τα πλησιέστερα στον τόπο συνήθους διαμονής του παιδιού δικαστήρια είναι, γενικώς, καταλληλότερα να κρίνουν ποια μέτρα πρέπει να ληφθούν προς διασφάλιση του συμφέροντός του (βλ., υπό την έννοια αυτή, αποφάσεις της 23ης Δεκεμβρίου 2009, *Detiček*, C-403/09 PPU, EU:C:2009:810, σκέψη 36· της 15ης Ιουλίου 2010, *Purrucker*, C-256/09, EU:C:2010:437, σκέψη 91, καθώς και της 15ης Φεβρουαρίου 2017, *W και V*, C-499/15, EU:C:2017:118, σκέψεις 51 και 52).
- 60 Επομένως, δεν είναι δυνατόν, για την ερμηνεία της έννοιας της «συνήθους διαμονής» του παιδιού, κατά το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 2201/2003, να προσδίδεται βαρύνουσα σημασία στους πολιτιστικούς δεσμούς του παιδιού ή στην ιθαγένειά του εις βάρος των αντικειμενικών γεωγραφικών εκτιμήσεων, διότι άλλως δεν θα λαμβάνονταν υπόψη οι προθέσεις του νομοθέτη της Ένωσης.
- 61 Τέλος, το γεγονός ότι ο γονέας που ασκεί, στην πράξη, την επιμέλεια του παιδιού προτίθεται, ενδεχομένως, να επιστρέψει στο κράτος μέλος καταγωγής του για να ζήσει με το παιδί δεν μπορεί να έχει αποφασιστική σημασία σε πλαίσιο όπως αυτό της υποθέσεως της κύριας δίκης.
- 62 Βεβαίως, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 46 της παρούσας αποφάσεως, η πρόθεση των γονέων είναι πιθανόν να αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για τον καθορισμό του τόπου της συνήθους διαμονής του παιδιού.
- 63 Ωστόσο, αφενός, το γεγονός ότι την επιμέλεια ενός παιδιού την έχει, στην πράξη, ο ένας εκ των γονέων δεν σημαίνει ότι η πρόθεση των γονέων εξαντλείται σε όλες τις περιπτώσεις σε μόνη τη βούληση του γονέα αυτού. Πράγματι, υπό την προϋπόθεση ότι και οι δύο γονείς είναι φορείς του δικαιώματος επιμέλειας του παιδιού, κατά το άρθρο 2, σημείο 9, του κανονισμού 2201/2003, και προτίθενται να ασκήσουν το δικαίωμα αυτό, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η βούληση εκάστου εξ αυτών.
- 64 Αφετέρου, και εν πάση περιπτώσει, καθόσον ο καθορισμός της συνήθους διαμονής του παιδιού, κατά την έννοια του κανονισμού 2201/2003, στηρίζεται κυρίως σε αντικειμενικές περιστάσεις, η πρόθεση των γονέων δεν έχει, καταρχήν, αφ' εαυτής, αποφασιστική σημασία για τον σκοπό αυτό. Αποτελεί μόνο, κατά περίπτωση, ένδειξη δυνάμενη να συμπληρώσει δέσμη συγκλινόντων στοιχείων (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 8ης Ιουνίου 2017, *OL*, C-111/17 PPU, EU:C:2017:436, σκέψεις 47 και 51).
- 65 Επομένως, η βούληση του γονέα που ασκεί, στην πράξη, την επιμέλεια του παιδιού να εγκατασταθεί μαζί του, στο μέλλον, στο κράτος μέλος καταγωγής του, ανεξαρτήτως του αν έχει αποδειχθεί ή όχι, δεν μπορεί να επιφέρει, αφ' εαυτής, μεταφορά της συνήθους διαμονής του παιδιού στο εν λόγω κράτος μέλος. Όπως υποστηρίζει η Τσεχική Κυβέρνηση, υπό περιστάσεις όπως αυτές της υποθέσεως της κύριας δίκης, το ζήτημα του τόπου όπου βρισκόταν, κατά την ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως που αφορούσε τη γονική μέριμνα του παιδιού, η συνήθης διαμονή του τελευταίου δεν μπορεί να συγχέεται με το ζήτημα ενδεχόμενης μελλοντικής μεταφοράς της συνήθους διαμονής του σε άλλο κράτος μέλος. Επομένως, από το γεγονός ότι ο γονέας αυτός είχε, κατά την ως άνω ημερομηνία, τη βούληση να εγκατασταθεί στο μέλλον στο κράτος μέλος καταγωγής του δεν μπορεί να συναχθεί ότι το παιδί διέμενε ήδη εκεί κατά την εν λόγω ημερομηνία.
- 66 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των προεκτεθέντων, στα υποβληθέντα ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 2201/2003 έχει την έννοια ότι η συνήθης διαμονή του παιδιού, κατά τον εν λόγω κανονισμό, αντιστοιχεί στον τόπο στον οποίο βρίσκεται, στην

πράξη, το κέντρο της ζωής του. Στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να προσδιορίσει πού βρισκόταν το κέντρο αυτό κατά την υποβολή της αιτήσεως που αφορά τη γονική μέριμνα του παιδιού, με βάση μια δέσμη συγκλινόντων πραγματικών στοιχείων. Συναφώς, σε υπόθεση όπως αυτή της κύριας δίκης, λαμβανομένων υπόψη των διαπιστωθέντων από το εν λόγω δικαστήριο πραγματικών περιστατικών, αποτελούν, από κοινού, καθοριστικές περιστάσεις τα εξής:

- το γεγονός ότι το παιδί έχει ζήσει, κατά κανόνα, μαζί με τους γονείς του από τη γέννησή του μέχρι τον χωρισμό τους, σε έναν συγκεκριμένο τόπο·
- το γεγονός ότι ο γονέας που ασκεί στην πράξη, μετά τον χωρισμό του ζεύγους, την επιμέλεια του παιδιού εξακολουθεί να διαμένει σε καθημερινή βάση μαζί του στον τόπο αυτό και να ασκεί εκεί την επαγγελματική του δραστηριότητα, η οποία εντάσσεται στο πλαίσιο σχέσεως εργασίας αορίστου χρόνου, και
- το γεγονός ότι το παιδί έχει, στον συγκεκριμένο τόπο, τακτικές επαφές με τον έτερο γονέα του, ο οποίος συνεχίζει να κατοικεί σε αυτόν τον τόπο.

Αντιθέτως, σε υπόθεση όπως αυτή της κύριας δίκης, δεν μπορούν να θεωρηθούν καθοριστικές περιστάσεις:

- τα διαστήματα διαμονής, κατά το παρελθόν, του γονέα που ασκεί, στην πράξη, την επιμέλεια του παιδιού, μαζί με αυτό, στο έδαφος του κράτους μέλους της καταγωγής του κατά τις περιόδους αδειας ή εορτών·
- η καταγωγή του εν λόγω γονέα, οι συνακόλουθοι πολιτιστικοί δεσμοί του παιδιού με αυτό το κράτος μέλος και οι σχέσεις του με την οικογένειά του που κατοικεί στο εν λόγω κράτος μέλος, και
- η τυχόν πρόθεση του εν λόγω γονέα να εγκατασταθεί με το παιδί, στο μέλλον, στο ίδιο αυτό κράτος μέλος.

Επί των δικαστικών εξόδων

- ⁶⁷ Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πέμπτο τμήμα) αποφαινεται:

Το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 2201/2003 του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2003, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας ο οποίος καταργεί τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1347/2000, έχει την έννοια ότι η συνήθης διαμονή του παιδιού, κατά τον εν λόγω κανονισμό, αντιστοιχεί στον τόπο στον οποίο βρίσκεται, στην πράξη, το κέντρο της ζωής του. Στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να προσδιορίσει πού βρισκόταν το κέντρο αυτό κατά την υποβολή της αιτήσεως που αφορά τη γονική μέριμνα του παιδιού, με βάση μια δέσμη συγκλινόντων πραγματικών στοιχείων. Συναφώς, σε υπόθεση όπως αυτή της κύριας δίκης, λαμβανομένων υπόψη των διαπιστωθέντων από το εν λόγω δικαστήριο πραγματικών περιστατικών, αποτελούν, από κοινού, καθοριστικές περιστάσεις τα εξής:

- το γεγονός ότι το παιδί έχει ζήσει, κατά κανόνα, μαζί με τους γονείς του από τη γέννησή του μέχρι τον χωρισμό τους, σε έναν συγκεκριμένο τόπο·

- το γεγονός ότι ο γονέας που ασκεί στην πράξη, μετά τον χωρισμό του ζεύγους, την επιμέλεια του παιδιού εξακολουθεί να διαμένει σε καθημερινή βάση μαζί του στον τόπο αυτό και να ασκεί εκεί την επαγγελματική του δραστηριότητα, η οποία εντάσσεται στο πλαίσιο σχέσεως εργασίας αορίστου χρόνου, και
- το γεγονός ότι το παιδί έχει, στον συγκεκριμένο τόπο, τακτικές επαφές με τον έτερο γονέα του, ο οποίος συνεχίζει να κατοικεί σε αυτόν τον τόπο.

Αντιθέτως, σε υπόθεση όπως αυτή της κύριας δίκης, δεν μπορούν να θεωρηθούν καθοριστικές περιστάσεις:

- τα διαστήματα διαμονής, κατά το παρελθόν, του γονέα που ασκεί, στην πράξη, την επιμέλεια του παιδιού, μαζί με αυτό, στο έδαφος του κράτους μέλους της καταγωγής του κατά τις περιόδους αδείας ή εορτών·
- η καταγωγή του εν λόγω γονέα, οι συνακόλουθοι πολιτιστικοί δεσμοί του παιδιού με αυτό το κράτος μέλος και οι σχέσεις του με την οικογένειά του που κατοικεί στο εν λόγω κράτος μέλος, και
- η τυχόν πρόθεση του εν λόγω γονέα να εγκατασταθεί με το παιδί, στο μέλλον, στο ίδιο αυτό κράτος μέλος.

(υπογραφές)